

Решат Нури
Последното убежище

Copyright © 1961 Reşat Nuri Güntekin
Son Siğinak is protected by the International Copyright conventions.
This Book is published with the arrangements of ONK AGENCY LTD.

The book is published with support of TEDA Project.

© Издателство „Слънце“, 2015 г.

© Хубавинка Филипова, преводач, 2015 г.

© Вихра Стоева, художник, 2015 г.

ISBN 978-954-742-213-1

Решат Нури

ПОСЛЕДНОТО
УБЕЖИЩЕ

Издателство „Слънце“

Основано 1937 г.

София, 2015 г.

ВСЕЛЕНАТА НА МЕЧТИТЕ

Небивала зимна виелица... Скована от студ и вледеняващ вятър анадолска степ... Малка гара с блокиран от снежните преспи, претъпкан с пътници влак... И един топъл салон в провинциалното градче, приютил за цялата нощ премръзналите в купетата хора...

Тук започва историята на неколцина толкова различни помежду си хора. Точно тук те откриват една-единствена, но обвързваща ги с невероятна сила прилика помежду си – съкровената, дълбоко стаявана в душите любов към магията на театъра. И точно през тази нощ, на това случайно място, по силата на поднесен от Съдбата каприз, те най-неочаквано решават да променят житейския си път, да последват зова на сърцата си, да основат трупa, да се посветят изцяло на съкровената си любов към драматичното изкуство и така да поемат към Вселената на мечтите – последното тяхно убежище на Надеждата.

Всеки роман на Решат Нури ме е покорявал с проникновеното познание на човешката душа, с прозренията в мислите и възжеленията на разнолики личности, с деликатната си любов към всеки образ – било то носител на Лошото или Доброто, с изящния си изказ – възвишен и лиричен или делничен и игриво шеговит... Стил, заради който всеки герой, създаден от този майстор на словото, ти става близък и ти заживяваш с неговите помисли, разочарования, стремежи... Този роман обаче се вгнезди у мен, минаха месеци, откакто привърших работата си върху него, а още не мога да се отърся, още не мога да се освободя от обсебването... Последният му роман! Недовършеният му роман!

Неведнъж се питах в какво се крие силата му, кое ме разтърси толкова, че да виждам още пред очите си като живи обаятелните герои, изтъкани от абсолютно противоречиви същности: Сюлейман бей, възплътеният образ на самия Решат Нури – писателят с ранения във войната крак, авторът на пиесите, дискретният мълчалив наблюдател, когото трупата избира за свой лидер, с неговата неизживяна любов към Ремзие и приятелство с Макбуле. Някогашният истанбулски прахосник на бащиното имане Сервет бей с неговата „машинописка” в кожено палто, който преди обикалял от казино на казино в компанията на тълпи поклонници заради пръсканите на вятъра пачки от банкноти, но сега предоставил конака на дядо си, бившия велик везир, за театрална сграда на трупата и вложил последните си средства в издръжката на всички артисти. Макбуле – дъщеря на дребен шериатски духовник, която става известна певица, три пъти омъжена, но стожер на морала в трупата. Даскала, Еюб бей – някогашен офицер на броненосец, разжалван и изпратен на заточение в Анадола заради тайното си участие в театър, сега вече старец с изкривен врат, надупчено от шарка лице, сцепена устна и малки като топлийки очи, но любимец на градчето край заседналия влак и най-красив в целия препълнен с хора салон заради богатия си духовен мир. Тайнствената чувствителна Ремзие, която се оказва най-талантливата артистка в трупата, непроницаемия ранен в главата Азми, който намира най-сетне покой в своята нирвана, Гърбушко, и още, и още... Давам си сметка, че това, което ми е въздействало така, не е само силата на авторското перо. Не е само внушаваната нагласа всички тези онеправдани от живота хора да прекратят прага и да заживеят във Вселената на своите мечти. Не е и пъстрата и богата

картина на безкрайната Анадола по време на турнетата и скитничеството им колкото може по-далече от местата, които са загърбили в бяг презглава. Не е и това, че накрая се връщат обратно, пак към тях, с неудържима носталгия и нежност, пак там, където не ги очаква никой и нищо и където няма вече надежда.

* * *

Колкото повече време минава, толкова по-отчетливо в съзнанието ми се оформя все по-ясното обяснение: за своя автор този роман е неговото лично последно убежище. Прощаването с живота, с творбите, с човечеството, което толкова силно е обичал и толкова умело е възпявал в рисунъка на своето перо... Той е знаел за приближаващия си край и точно затова чрез съдбите на своите герои е искал да остави в наследство за поколенията всичко онова, което е видял, преживял, усетил, научил като съвременник на историческите събития, разтърсили родината му из основи: Младотурската революция от 1908 г., извършена от военни и политически дисиденти, възстановяването на Конституцията от 1876 година, краят на султанската власт с абдикирането на султан Абдул Хамид Втори, обявяването на Турция за република, обаянието на Атаатюрк, участието на Турция в Първата световна война при сраженията за Суецкия канал в Египет, промяната в бита, културата, образованието, светогледа на обществото, сблъсъка с религиозните и фанатичните отживелици... Запазил е улиците на някогашния Истанбул, мизерните и същевременно могъщи завладяващи красоти на все още дивата и невежа Анадола, строежа на новите селища, превръщането на крайграничните градове във военни гарнизони, тайните

ритуали в забранените по онова време, но закътани в горите и отново действащи текета*, народните поверия, типичните танци и игри, появата на новите норми на поведение и общуване, разкрепостяването на жените на фона на сковаващите догми от миналото...

Този роман изглежда недовършен, коварната болест не оставя на автора необходимото време. Това се усеща по някои недоразказани епизоди, по някои недоизказани мисли, по прекъсвания или големи промеждутъци от време и места... За пръв път излиза от печат шест години след смъртта му, предполага се, че е открит на ръкопис по-късно. Цялостната му обаятелност обаче не е накърнена ни най-малко. Дори нещо повече – живял, работил и творил като жрец на образованието и в сърцето на Турция – Истанбул, и в необхватната Анадола, представлявал своята страна и в световната организация ЮНЕСКО, в края на своя земен път Решат Нури – авторът на 16 романа, 6 повести, 32 пиеси и много преводи, е пожелал и – въпреки страданията – е намерил сили да приюти и запечата завинаги в тази книга – последно негово убежище – едно предсмъртно послание, един завет към всеки човек – да бъде истински и верен на стремежа си към Вселената на своите мечти. Докрай и въпреки всичко.

Вече знам – това ме разтърси.

Хубавинка Филипова

---

* Молитвен дом с жилища за дервиши; мохамедански манастир. — Бел. р.

Когато трябваше да ме събудят от сън, започваше същинско цирково представление. В детските години, разбира се. Бавачката напразно ме ръчкаше отгук-оттам, скачаше в леглото, залепваше се за гърба ми, хващаше ме кръста и ме вдигаше, мушваше ръце под мишниците ми и започваше да ме тръска и да припява на нейния развален черкезко-турски език:

– Пак късно ще училище... Пак вижда наказание...

Дали заради това, че спях много дълбоко или защото топлината от леглото преливаше в нейната гръд, аз съвсем се отпусках, затварях очи и безпаметно се унасях нанякъде. Докато не нахълташе батко Селим. По това време той се бръснеше в съседната стая, делеше ни само една врата – и още от прага скастрияше бавачката:

– Млъкни, за Бога, дадъ*, какви са тези люлчини песнички! Така го приспиваш още повече!

Грабваше каната от нощното шкафче, сипваше вода в шепата си и започваше да ме пръска по лицето – малко по малко, малко по малко.

* * *

Един ден дремех сгушен в ъгъла на купето втора класа, когато ме стресна същото такова пръскане с вода. Но това не беше моят батко Селим, който ми правеше номерата. На вратата, точно над главата ми, стърчеше някаква жена, загърнатата заради студа в червеникаво одеяло. Държеше паничка с вода. Изглеждаше сконфузена.

---

* Дадъ (диал., тур.) – бавачка. — Бел. р.

– За Бога, скъпи господине, извинете! – засмя ми се тя.
– Не е моя вината, а на детето ти! Горкото, от одеве ближе прозореча, толкова е ожадняло... В термоса ми беше останала глътка вода, опитах се да му я дам и то като плесна с ръце... (Разсмя се по-силно). Излезе ви късметът!

Да ме стреснат по време на сън ми действа така стресиращо, сякаш ме хващат в престъпление. Спането бе единственият останал в моя нескопосен живот лукс. Засмях се и аз, опитах се да дойда на себе си, благодарих ѝ:

– Няма нищо, моля ви!

Връщах се от Диарбекир с пътническия влак, пътувах вече четвърти ден. По пътя, някъде около Февзи паша*, се получи голямо закъснение заради невиджана от години снежна виелица. Оттам до Торос времето горедолу поомекна. Но като излязохме от тунела в Позантъ, попаднахме в друга буря, още по-яростна и от предишната. Нестихваща виелица... Лед скова прозорците, цигареният дим изпълваше купето и вече не виждахме нито откъде минаваме, нито къде спираме.

Влакът се носеше насам-натам, като че ли по свое усмотрение, спираше и седеше с часове по перони и малки гари. Докато най-накрая се заковахме на гарата в някакъв малък град, за чието име дори нямах ни най-малко желание да попитам.

Открай време съм свикнал да пътувам. Помня, че много отдавна, когато ни караха към фронта за Кана-ла, минах по същия път в един войнишки вагон за четиридесет души. Няколко момчета, истанбулчани като мен, се оплаквахме не от друго, а от това, че не можем да понасяме мръсотията. Никога няма да забравя как с едното от тях, оцеляло като по чудо, си припомняхме това пътуване, но вече в египетския лагер „Зеказик“, ко-

* Град в Средна Турция — Бел. пр.

гато англичаните ни напъхаха в някакъв трап. Въпреки че бях вече на възраст, нямаше как да не си призная, че моето ъгълче от този закъсал в беда пътнически влак си беше истински лукс.

Всъщност, проблемът тогава беше малкият ми, леко понастинал спътник. Виелицата най-сетне си беше дала кратка почивка и ние, и двамата бяхме заспали сред настъпилото в равнината наоколо пълно затишие, обгърнало и тази гара. Явно бяхме спали доста дълго, защото навън вече беше тъмно.

Освен завития в жълтия си юрган старец с меки кожени ботинки, другите спътници от купето ги нямаше. Горкият, беше тръгнал да търси внука си, който избягал с някаква певица. И насън се занимаваше само с него, а като се събудеше, не можеше изведнъж да се освести, че вече не спи, и продължаваше да му се кара: „Абе, ти няма ли да се очовечиш!“.

Бяхме почти сами с тази жена. Казах вече, че като ми прекъснат съня, изпитвам по-силен стрес, отколкото ако ме хванат да върша престъпление. Изтръпвах от ужас какви ли грозни и глупави физиономии са се сменяли по лицето ми, докато съм спял, като че ли наяве нямаше от какво да се срамувам заради непривлекателния си и смехотворен външен вид.

Спомням си, че в първа младост се бях влюбил в едно момиче и бях заявил категорично: „Ако се ожения за нея, задължително ще спим в отделни стаи; тя не бива да вижда лицето ми по време на сън!“.

Както вече споменах, това бе единственият лукс, останал до ден-дневен от предишния ми живот.

Явно жената с одеялото нямаше никакво намерение да се махне от вратата.

– Само как се уплаши, като му подадох водата!

После попита самото дете:

– Защо не ти се чува гласчето?

– Извинете, винаги е такава. Плахо и мълчаливо дете...

– Вашето ли е?

След кратка пауза ѝ отвърнах:

– Да, от пет дни...

Разсмя се така напористо, че чак се закашля. Дори не изчака да спре с кашлянето, ами на пресекулки, все едно бързаше да ми обясни защо прихна така, взе да ми разправа:

– За Бога, господине, какво съвпадение!. И аз си имам едно такава, от две седмици... Какви щастливци сме! Сдобили сме се с по едно дете, без да се напъваме, без да харчим пари. Може някой ден двечките да ги оженим, сватове да станем... Моето е момиченце... Ако го видите, ще си глътнете езика от възхищение... Ще го видите, разбира се!

През тези четири дни се бяхме запознали не само с пътниците от купето, но и с тези от съседните вагони. Нея обаче я виждах за пръв път. Сигурно се бе качила на някоя от близките гари. Личеше си, че е свикнала с бърбиви празнодумци. Човек можеще лесно да се досети, че е артистка в някой бар на Нова Анадола. Беше ниска, закръглена. Ръцете ѝ уж стискаха краищата на одеялото, а като говореше, непрекъснато трептяха като ръцете на дете. От време на време одеялото ѝ се изхлужваше от главата и плещите, тя го придърпваше отново така изящно и умело, сякаш някоя испанка танцуваще с шала си. Не можех да разгледам добре лицето ѝ защото светлината я заливаше откъм гърба. Лице, съвсем кръгло и безцветно, което се изостряше откъм брадичката само когато говореше.

– Разрешавате ли да поседя малко? – попита и още преди да ѝ отговоря, се настани срещу мен. После сни-

ши глас, приближи си главата и все едно ми поверяваше някаква суперсериозна тайна, рече:

– Знаете ли, господине, тези бради и мустаци са ужасно нещо! Душата ми се смрази, от двадесет и четири часа гледам само бради. Слава на Аллах, че насила ги накараха да се бръснат... Ще ме попитате: „Какво ти пречат брадите на хората?“... Ами не може...

Не се съдържах и се разсмях. Четиридневното бедствие, което принуди ожаднялите деца да ближат леда по прозорците, беше превърнало влака в карнавална сцена. В маскарад от мъже и жени с препасани през кръста одеяла, юргани и даже чували, с какви ли не странни калпаци от най-различни парцали по главите... И още, и още най-разнообразни маскировки... Някак си странно ми се стори сред всичкото това да се захванеш само с брадите на мъжете! Но си беше факт. Едва тогава забелязах, че освен мен в този влак няма нито един избръснат мъж. А това, моето, си е някаква лудост. Дори в лагера „Зекязик“, в ямата, докато двамата с моя другар очаквахме да ни отведат на разстрел, аз не преставах да си стържа брадата с една ръждясала бръсначка „Жилет“.

В думите на жената с одеялото имаше прикрит комплимент към старанието ми да се поддържам винаги в приличен вид, дори и тук. Макар че не съм от приказливите, не ѝ останах длъжен:

– От снощи насам дочувам много хубава песен, от време на време я запява някой с чудесен глас! Дали не е вашият?

– От нерви, господине! – отвърна ми тя. – Иначе и аз ще взема да налитам на бой. Господи, как се биеха онези хора помежду си... Даже и жените... Как иначе да се стоплиш?

И пак с този неин напорист и прекъсван от каш-

лица смях ми разказа в какъв вагон се качила на гара Нарлъ:

– Да видите само къде попаднах... Имаше едно семейство от Харпут... Куп жени и деца... Юргани, кошници... Малките крещяха и се биеха... Жените, уж да ги усмирят, вдигаха още по-голяма врява. Бащата, който седеше в съседното купе и каза, че е болен, от време на време отиваше да ги укроти, но и той започваше да крещи с неподозирана за хилавото му тяло ярост. Леле, какъв мощен глас! А уж отивал да му правят операция на гърлото. За да се спасят от студа, господинът купи от една гара и донесе някакви чували. Жените се увиха в тях като в пелерини и скандалите им изведнъж секнаха, а аз избухнах в смях... После се уплаших – както са мирясяли една към друга, да не се нахвърлят върху мен, вкупом... Слава на Аллах, станахме дружки... Поскарвах се малко на децата, на жените пък и песни им пеех. Нали и без това съм певица... Забелязвате ли, че не казвам артистка. Някоя взела че изпяла две песни, и вече се тупа по гърдите: „Аз съм артистка“! Е, много се дразня от такива, дето са излязли на сцената по бързата процедура. Намразих я тази дума, продължавам да се наричам певица... Връщам се от турне в Урфа, в Антеп. Из Анадола много ме харесват, дали не сте чували едно име: Айсевен?...

За да не ѝ отговоря, „Не, не съм!“ , възкликнах:

– Много хубаво име!

– Хубаво, но е прякор... Така по-добре се котира на пазара. Истинското ми име е Макбуле. Старинно-нестаринно, аз си го обичам много повече... Но да поговорим за детето. Намерих го на улицата преди петнадесетина дни. По-точно, в хотелската ми стая. Полицейският комисар ми зададе едни подигравателни въпроси: „Чие било? На кого какво било? Какво търсело в моята стая?“

– Ами че аз откъде да знам! – му рекох. – Каква е разликата между хотела и улицата? Ето на, оставил го някой! Всъщност, какво се опитвате да ми кажете? Че като съм се върнала от концерта, на бърза ръка го родих и го скрих? Ако го бяха оставили във вашия участък, а не на улицата, вие ли щяхте да сте го родили, така ли щяхте да кажете? Хайде, хайде, не ме разигравайте повече! Дайте ми го – и готово! Край!

Сега светлината падаше отстрани и можех по-добре да видя физиономията ѝ: бе жена на около тридесет-тридесет и две години. По-точно, момиче, нещо средно между вещица и вечно дете. Като говореше, мисълта ѝ непрекъснато прескачаше от едно на друго. Малко, топчесто носле между кръглите детински бузи, чиито крехки ноздри непрекъснато трептяха, сякаш душеше наоколо. Пълна негова противоположност бяха месестите устни, по които още не бяха изчезнали следите от червилото... По всяка вероятност, когато се любеше, този нос и тези устни въобще нямаше да въздействат зле. Но щом я прихванеше вещерството и започнеше скандал – пази Боже! И гласът ѝ беше един такъв...

Както предположих и в началото, кашлицата, която съпътстваше смеха ѝ, не беше болестно състояние, а вид нервен тик. Леко дрезгав, груб глас... Но щом започнеше да разказва за оставеното в стаята ѝ дете, той придобиваше такава странна мелодичност, каквато рядко съм чувал дори от хора, споделящи впечатления за красиви неща и приятни емоции. И сигурно точно заради това хората в Анадола са я харесвали толкова много, ако не ме лъжеше, разбира се.

По едно време старецът, който спеше до нас, се поизправи, ококори широко очи и заповтаря вечния си припев: „Няма ли да се очовечиш? Няма ли да се очовечиш?“

Тя, изглежда, изобщо не се впечатли от него, а само се разсмя:

– Ех, бащице, кой ли е успял да се очовечи, та и ние хора да станем?

По коридора се зададе мъж с фенер. Светлината му мигновено внесе в купето ни усещането за приближаването на нощта и ние отново се присетихме в какво положение сме изпаднали. Чиновникът носеше свещи. Една от тях подаде и на нас:

– Според официалното съобщение още два часа ще висим тук. Обаче вие използвайте свещта пестеливо, все едно че ще откараме така до сутринта.

Нещата не опираха единствено до свещта. Трябваше, още преди да е настъпила нощта, по някакъв начин да намеря храна и малко вода. Това бе една от причините за настъпилата в купето тишина. Споделих го и с жената.

– Ако искате, да купя нещо и за вас? – предложих вместо извинение.

– Не се притеснявайте! – ми отговори. – Нашето купе е заредено с какво ли не, само от птиче мляко няма. Най-различни долма гозби*, баници, пържени неща... С няколко песни ще се оправя без проблем... Даже и вие си дайте детето при мен... Ще го нахраня и ще го сложа да спи при моето...

Исмаил не беше бебе, но тя го гушна точно така, целуна го един-два пъти и добави:

– Вижте, все аз говорих. Така и не попитах вие къде го намерихте?

Усмихнах се многозначително: „Историята на моето е доста по-дълга!“ И за да не я оставя съвсем без отговор, набързо изтърсих:

– Не е чуждо, то е момченцето на брат ми!

* Долма гозба — ястие с пълнеж. — Бел. пр.

* * *

От една хлътнала в земята барака, почти до гарата, се процеждаше светлинка. Тръгнах натам. Оказа се просторно кафене. Сега ми стана ясно защо влакът се изпразни. Повечето от пътниците бяха тук, явно в отлично настроение. Бяха се усетили навреме и вече похапваха. От време на време присядаха на групи край няколкото печки-самоделки да пият чай, играеха на табла и на карти.

Свих се в един ъгъл, поръчах си и аз един чай, зачетох се в окъсания вестник върху масата, и задъвках няколкото бисквити, останали от Исмаил в моя джоб. Отдавна се бях примирил с изнервящото чакане, така че почти не забелязвах как се изнизва времето. Продължавах да си сърбам повторно поръчания горещ чай, с вестник „Кьороглу“ в ръце и сред избухващите между табладжиите скандали.

По едно време отнякъде долетя музика. Кафеджията обясни на тези, които седяха на съседната маса, че тази нощ в Народния дом се вихри сватба. Почти по същото време в кафенето нахълта отвън дебел мъж в смокинг, със значка и кръгло червендалесто лице. С него имаше и едно-две бедни деца.

– Хюсмен! – рече. – Пак до теб опряхме тази вечер. Ще съберем и твоите столове, да ги занесем там...

– Добре де, ами моите клиенти на какво ще седят?

Човекът със смокинга, без да се замисли и за половин секунда, намери изхода и начаса извиси глас:

– Господа братя, за нас задържането на влака тук е истински шанс... Аз съм Председателят на Народния дом. Тази вечер женим един млад наш офицер. Каня ви на сватба! Всичките! Народен дом означава Дом на народа. Ще си прекараме времето много приятно. Влакът ще

бъде наш гост най-малко до утре сутринта. Аз ще говоря с Началника на гарата, ако има нещо извънредно, да ни съобщи. Наистина, ако ни окажете тази чест, за нас ще бъде истинска гордост да ознаменуваме в още по-голяма степен тази щастлива вечер.

Да се озовеш ненадейно в един сватбен дом с музика и други такива работи сред градче, където в единствения все още отворен дюкян не може да се намери нищо друго освен ракия от интисарския монопол*, си беше истинско оказване на чест. Един от пътниците приветства словото му с ръкопляскане, същото направиха и останалите. Започнаха да затварят таблите с гръм и трясък, набързо си заобличаха и палтата.

Две минути по-късно в кафенето не беше останал никой друг, освен мен и няколко местни жители.

– Ти няма ли да отидеш, господине? – ме попита кафеджията.

– Тук ми е по-спокойно – му отговорих, сякаш се оправдавах.

Сред хората аз се чувствам не на място. Нещо като болен от агорафобия, както го наричат лекарите, т.е. изпитвах ужас от открити пространства... Това състояние се разви в мен постепенно, след като се върнах от Египет.

Само че след малко Председателят нахлу отново в кафенето, този път да вземе чаши за кафе, и ме хвана натясно:

– Братко, моля ви се, бива ли да ни оскърбявате така? – възкликна и почти насила ме подкара пред себе си.

Затъвахме в сняг сред развилнялата се отново виелица, измъквахме се, така прекосихме една-две улици. Той светваше едно след друго с електрическото си фенерче да ми показва пътя и от време на време изструпваше нава-

* Вероятно означава „ракия-скоросмъртница“. — Бел. пр.

лялия по смокинга му сняг. Този човек сякаш не усещаше студа. Несъмнено, това извираше от дълбокото му убеждение, че е полезен за човешкото общество.

Завихме зад един ъгъл и изведнъж пред нас, върху издигната на няколко стъпала площадка изникна, сякаш кацнала върху нея, сграда с кубе, която приличаше на обществена баня. Пред входа ѝ, сред кипящата в залялата я светлина вихрушка, изплува човешко гъмжило.

Докато Председателят ме стискаше здраво за китката и ме влачеше след себе си през гъмжилото, някакъв човек, понесъл на рамене доста поотрасналото си момче, му се примоли:

– Абе, вкарай поне него и го сври в някой ъгъл... Плаче, псува...

– Какви ми ги приказваш, бе приятел? – прогърмя с мощния си глас Председателят и набързо го смърри: „В Република Турция няма сираци!“

Председателят не ми пускаше китката дори и след като разбута и мина през завардилите входа младежи със значки. Кой знае защо, въпреки че бях дошъл последен, се превърнах в негов личен гостенин. Искаше непременно да ме заведе най-отпред. Без да ми пуска китката – а я стискаше като менгеме – успяхме да се доберем до средата на салона. Само че хората бяха насядали буквално един до друг по столовете, така че нямаше вече как да направим и крачка напред. В това време оркестърът подхвана Марша на независимостта (Химна на Турция). Всички станаха на крака, а Председателят чевръсто хвана стола на един човек, вдигна го във въздуха и се разпореди да направят място „за скъпия ни гост“ на една маса само няколко крачки пред нас. Това бе масата на юристите от Съда. Заради дрехите, които не захабих дори и в най-мизерните си години, те ме

сметнаха за равнопоставен, посрещнаха ме прилично. Председателят на Съда, с професионалната си вещина ме попита кой съм и какво работя. Нямаше как да му кажа, че „скъпият гостенин“ е служител в един магазин за бои и затова изтърсих:

– Търговец.

По всичко личеше, че се задава труден разговор. Добре че на помощ ми се притече сватбеният марш, който гръмна веднага след химна. А после – и следващите изпълнения...

През тунел от вдигнатите саби на младшите офицери младоженците се придвижваха към сцената бавно-бавно; честитки, прегръдки...

Най-сетне – красивото слово на Председателя, в което той вадеше една от друга темите си така, както фокусникът вади яйце след яйце от черупката: Нацията не можела без населението си, населението – без сватби; а сватбите в тези оскъдни времена – без Народния дом. Извади от джоба си някаква картичка и съобщи, че тази сватба е петнадесетата поред за тази година. Обеща до края на годината да закръгли броя им на двадесет. Сетне направи физиономия, с която показва, че сериозните работи са дотук, добави, че ако бройката им не достигне, той ще изпрати жена си в пенсия и отново ще се ожени. Ръкопляскания, смях...

Една дама със сламена шапка от първия ред, явно съпругата му, с подвикванията си вдигна градуса на веселбата още по-нависоко:

– За проклетия едва ли ще дочакаш това време!

Този път стана от мястото си висок слаб мъж с побелели коси и се развика:

– Господи, дума ти давам, свате... Ако нашият нечестивец извърши такава подлост, вместо да го прасна със

сабята по главата, ще му направя с дъбова тояга такъв триумфален венец, че който го види, направо да си захване пръста!

Еуфорията достигна такъв градус, че се разсмяха на глас и заръкопляскаха даже достолепните съдии, които дотогава стояха на масата, изопнати като на катедрите си в съда. Единият от тях се провикна:

– Даскала няма равен на себе си!

Тази сграда някога е била кервансарай*, оцелял кой знае от кое време. Отстрани до нея още стояха навесите и огнищата, в които някога са палили огън пътниците, потърсили подслон при такива снежни виелици из степта, като сегашната... Стояха и халките, за които са връзвали конете. Върти го, сучи го, нали и ние попаднахме в същия този кервансарай, и то след толкова много години! Попроменили го лекичко оттук-оттам, пребоядисали го, понакичили го с наивния си вкус от вред и така създали един чудесен Народен дом. Знамена, от колона до колона – гирлянди от зелена хартия за хвърчила и светлинни надписи, дебели греди, оголени там, където мазилката се е напукала и изпопадала, излъскани от времето като абанос, с китки по тях, снимки от Борбата за независимост, които напомнят за битките на Баттал Гази**.

Както правех навсякъде, исках и тук да забравя за себе си, да се разсея нанякъде, но Председателят не ме остави на мира. Стоеше начело на дългата трапеза с много насядали край нея хора: един генерал, придружен от двама високопоставени офицери, който още в началото на

* Кервансарай — големи укрепления, възникнали през X в. като отбранителни съоръжения, по-късно превърнати и допълнително изградени като места за отдых на керваните. — Бел. пр.

** Епически герой, историческа личност, възпята в турския фолклор. — Бел. пр.

тържеството се изправи и целуна булката и младоженеца по челата; няколко елегантно облечени цивилни, няколко дами, които с лъскавите си тоалети и шапки с воалетки приличаха на пауни... В един момент една жена със светла коса и кожено палто, обърната гърбом към мен, се раздвижи, избухна в звънлив смях и така се закашля, че ми заприлича на жената от влака. Невъзможно беше, разбира се! Толкова невъзможно, че когато в един момент се обърна заедно с другите до нея назад да погледнат нещо, пак не можах да повярвам на очите си. Тя обаче още като ме зърна, моментално се усмихна, кимна за поздрав и направи един безкрайно красноречив жест. Разпери като в пантомима ръце за прегръдка и отпусна глава върху китката си, за да ми покаже, че е приспала децата във влака, прегърнати. След това Генералът и останалите едновременно обърнаха глави към мен. Разбрах, че им обясняваше кой съм. В резултат – Председателят започна да ми досажда отново. Бях извикан на масата на важните персони... Тази нощ общественият ми сан се издигаше на все по-високо и по-високо ниво. Всеки мой опит да опровергая Председателя щеше да е безполезен. Да му противореча – безспорно означаваше да ми стисне китката с пръстите си като в менгеме и да ме направи за срам още повече. Като нищо щеше да ме издърпа най-отпред...

* * *

Поначало аз съм срамежлив човек. Само че никак не обичам да се свивам и унижавам, ако по стечение на обстоятелствата се озова неволно сред много хора. Представям се на такова ниво, на каквото са и обществените позиции на тези край мен. Сигурно е реакция от комплекса ми за малоценност...

Не ми беше по силите да проумея как Макбуле е наду-

шила, че тук се вихри сватба, как се е преоблякла и гримирала сред люлките и кошниците на харпутчаните*, а най-вече пък как е успяла да седне от дясната страна на местния генерал. Но при всички случаи ще трябва да ме е издокарала и мен така, че да бъда посрещнат като важна персона на масата на знатните. Тя повтори с думи още веднъж какво е подсказала с пантомимата, която ми изигра отдалече. Описа ми как е приспала децата по такъв начин, че се почувствах почти като неин дългогодишен съпруг и направо изтръпнах от страх да не би и другите да си помислят, че това е самата истина.

Генералът беше представителен едър мъж.

– Такъв шанс е за нас, че тук присъства голяма наша певица! – обърна се той към мен. – Ако я помолим да ни зарадва с красивия си глас... Нали няма да е нетактично?

– Че как ще изпуснем такова нещо! – намеси се Председателят, облегнат гърбом на сцената. – Бива ли да ни дойде накрак прославената в цяла Турция госпожа Айсел, да мине оттук и да си замине, без да ни остави приятния тембър на своя красив глас!?

Макбуле го поправи, че се казва Айсевен, а не Айсел, и отвърна на Генерала:

– За мен е чест, паша, чест е! – зазвънтя отново със своя смях, изкашля се и продължи:

– Остана ли ми глас след това кошмарно пътуване! Но ще се опитам да направя каквото мога. Само че, откъде ще намерим оркестранти?

Белокосият мъж, който преди малко се беше заканил на Председателя, че с дъбова тояга ще му направи триумфална арка на главата, се обади:

– Наред с джаз, нашият оркестър може с благосло-

* Пътници във влака от Харпут — древен турски град. — Бел. р.

вията на Аллах да свири и турска народна музика, но дали госпожата ще може да пее в съпровод на войнишка тръба?

Избухна буен смях.

Този човек беше съсухрен старец на около петдесет-шестдесет години, с леко изкривен на една страна врат, с високо чело и хлътнали бузи. Дясното му око в края беше леко сгърчено от едра шарка. Пак по същата причина мустаците му бяха проскубани тук-там и съвсем тънички, като на коцкар.

Всеобщият смях и аплодисментите издаваха, че е любимецът на всички хора в този град, начело с Председателя.

– Все ще измислиш някакъв начин, Даскале, стига да искаш! – подхвърли Генералът.

– Начинът е моят уд* – отвърна другият. – Все пак, за предпочитане е пред войнишката тръба. Само че как да го донеса от къщи в тази виелица?

Моментално изпратиха кола до дома на Даскала.

Сред гостите седеше и един добре облечен мъж. Не знам защо очите ми току се отпаяха към лицето му и се втренчаха в него.

Макбуле вероятно ме забеляза, защото ми съобщи, че и той е като нас и че пътува в спалния вагон, който ни прикачиха отзад на гара Февзи паша. Чудесно, но все пак какво търсеше тук някакъв си аристократ с осигурено топло легло?

По едно време Макбуле допря устни до ухото ми и дрезгавият ѝ като на хремясал човек глас ме погъделичка, тя ми изключкарства:

– Жената до него с астрагана се представила като ма-

---

* Уд — старинен музикален инструмент в Турция и в някои арабски страни. — Бел. пр.

шинописка... Най-вероятно е тази с астраганеното палто, която спи в същото купе!

Изпотих се от страх, от една страна, да не би съседите да чуят свиркация ѝ шепот, а от друга, че заради тази близост могат да си помислят и за нас същото, каквото и за онези двамата. Точно в този момент ми се притече на помощ удът.

Председателят хвана Макбуле за ръката и сред избухналите аплодисменти я качи на сцената, поднесе ѝ докарания от кабинета му дъбов председателски фотьойл и я покани да седне на него. Тя обаче отхвърли настоятелното му предложение, пристъпи към предната част на сцената и застана там.

Наистина, песните ѝ, непрекъснато изкарвани на „бис“ с бурни аплодисменти и подсвирквания, не бяха лоши. Обаче цялото ми съзнание беше приковано в човека с аристократичния вид, и то дотам, че да не ги следя. Познавах го, много добре го познавах, но откъде? Къде бях виждал тази започнала да оплешивява пипонеста глава, този месест нос, който според положението на главата създаваше впечатление, че виси и се люшка ту наляво, ту надясно. Тези очи, които щом го попитаха нещо, започваха от прекалено възпитание и учтивост да примигват и да трепкат? Най-напред ми мина мисълта, че е някой известен професор по право, когото познавам от снимки във вестниците. Сетне, че е заможен арменски търговец. Но не се задържах много-много и върху двете си предположения. Лека-полека представите ме теглеха към миналото, към детството ми.

Спомените ме отнесоха при един млад прахосник, когото през последните години на Абдул Хамид* виж-

---

* Прочут султан, управлявал Османската империя в края на XIX и началото на XX в. — Бел. р.

дах доста често по известните места за разходки или пред театър „Минакян“ в Кушдили, седнал в луксозен фойтон, теглен от мощни унгарски коне. Говореше се, че е син на един паша – Софу Сейфуллах, че построил сцена в градината на бащината си лятна вила в Булгурлу и че играл в пиеси заедно и със самозванци, и с професионални театрални актьори. Но как можеше този човек – със зачервеното и пъпчасало голо теме, с нос без кости и без форма, който едва успяваше да застане на предишното си място, ако от време на време човекът трябваше да се изсекне, и с надутия като тъпан корем – да се сравни с онзи, който имаше разделена на път по средата кестенява коса, нос не по-различен от другите и съвсем стройна фигура, с набрани на тънката талия сака? Този път отидох още по-надалече, за да потърся някаква прилика между сегашната физиономия и физиономията на онзи от „Партизана“* в Конституционния Бейоглу, пак заобиколен от ласкатели, който хвърляше към дансинга обелени банани, а после на същия дансинг кълчеше бедра в арабски танци с някаква унгарска шантонерка... Е, видях го като на длан и направих връзката: Той беше! Нищо че беше толкова объркващо как е възможно някакви си двадесет години не само да излеят съвършено друга форма за даден човек, ами и направо да го напъхат в нея? Но ако трябваше да се съди по облеклото и по пътешествието му до Бейрут, откъдето се връщаше заедно с придружаващата го машинописка с астраганеното палто, човек нямаше как да не се зачуди колко несметно ще да е било богатството на Софу Сейфиуллах паша.

---

* Казино или увеселително заведение от времето на Мешрутиета (Конституционния период от 1908 до 1922 г.) — Бел. пр.